

KÖNYVISMERTETŐ

Sigér Fruzsina

Gazdasági
és/vagy
közgazdasági válság

Csaba László:

Crisis in Economics? Studies in
European Political Economy

Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009

Csaba László legújabb, 2009-ben megjelent kötetének címe vagy sokkal inkább címadó kérdése *Crisis in Economics?* A szerző nem állítja a címmel, hogy válság van a közgazdaságtanban, hanem kérdezi, felveti, és közös gondolkodásra hívja az olvasót. Az Antal Lászlónak ajánlott kötet alcíméből kiderül, hogy az európai politikai gazdaságtan az, amelynek keretében a vitaindító kérdésre választ keres a szerző.

Az első rész, melyben az első és a második fejezet található, a Tiszta elmélet címet viseli. Csaba László maga jelzi a kötet elején, hogy nem konvencionális közgazdaságtan könyvet írt, tele technikai elemzéssel. Noha erősen támaszkodik a standard közgazdaságtan paradigmáira, a szerzőt ismerve nem meglepő módon, túllép a tiszta közgazdasági megközelítésen, és kiegészíti azt más társadalomtudományok, sőt természettudományok látásmódjával is, illeszkedve az „intézményileg megalapozott standard közgazdasági elemzések” közzé (14. o.). Talán első olvasatra bizarr a természettudományokat is meghívni az elemzésbe, pedig mi sem racionálisabb. A természettudományok látásmódjának beépítése többek között abban segít, hogy a nyersanyagok végessége, a károk visszafordíthatatlansága, vagy az emberi természet racionalitásának korlátai ne hagyják hidegen a közgazdászokat (215. o.). A szintézis eredménye pedig egy bevallottan egyedülálló (s a szerzőre oly

jellemző) európai perspektíva és európai vonatkozás, mellyel hozzá szeretne járulni a közgazdász-szakmában tapasztalható globális hangsúlyváltáshoz is.

A könyv első, intellektuális bemelegítő fejezete nyolc talányt (puzzle) tár az olvasó elé, melyekre választ ígér a monográfia. A recenzió eme nyolc kérdésfelvetés mentén vezet körbe a leendő olvasót Csaba László sokszínű és sokrétű, bonyolultan kifinomult, de a rá jellemző módon gondolati egységben tárgyalt írásán.

A második fejezet címe azonos a kötet címével, *Válságban a közgazdaságtan?* Mottója: „Isten nem azért küldte a földre a makro-közgazdászokat, hogy elegáns elméleteket gyártsanak, hanem hogy megoldást találjanak a gyakorlati kérdésekre” (Mankiw, 2006: 29. o.). Ebben az igen fontos és néhol provokatív gondolatokat felsorakoztató fejezetben rögtön négy, a bevezető első fejezetben felvetett kérdésre is válaszol a szerző. Elsőként, hogy az európai politikai gazdaságtan miért is amerikanizálódott tudomány. Ide kapcsolódik a kötet *első* rejtvénye, hogy ti. a tudomány történetének körülbelül 250 évéből az utolsó tíz százalék, azaz az elmúlt 25 év produkált teljes körű változást földrajz, műfaj, fókusz, érdeklődés, módszer és a potenciális szerzők köre tekintetében. 1970-óta korábban nem látott földrajzi koncentráció figyelhető meg a közgazdasági Nobel-díjasok között, ti. a díjazottak 95 százalékának munkássága hosszabb vagy rövidebb ideig az Amerika Egyesült Államokhoz kötődik. A nagy változás egyik mellékhatásának tartja a szerző, hogy az angol nyelv az akadémiai interakciók egyeduralgó eszköze lett. Ez azzal is jár, hogy az angolszás akadémiai szereplők ízlése és érdeklődése meghatározza a tudományág irányvonalait. Az érvelés kiindulási pontja az, hogy a 2007–2009-es pénzügyi „elolvadás” (meltdown) nyomán számos kritika érte a közgazdaságtan elemzési eszközeit, melyek közel használhatatlannak bizonyultak. Így a szerző időszerű-

nek látja, hogy közgazdaságtannal, mint tudományággal kapcsolatban alapvető kérdések tételesen fel, módszertanát, és valós világban való alkalmazhatóságát és relevanciáját illetően. A válaszadás első lépése, hogy megvizsgáljuk, hol is vagyunk és hogyan kerültünk ide.

A *második* rejtvényt azt járja körül, hogy az előző gondolatmenetet folytatva, a szubjektivitás, részrehajlás és előítélet mennyire játszik szerepet a közgazdaságtudományokban. Ugyancsak felbukkan egy Csaba Lászlót régóta foglalkoztató kérdés, a kvantitatív módszerek korlátai, és ehhez kapcsolódóan a tudományos teljesítmény mérésének korlátai. A közgazdaságtudomány tehát mind kutatási területeit, mind elért eredményeinek értékelését tekintve – a szerző szavaival élve – kopernikuszi fordulatot vett, ráadásul anélkül, hogy széles körű konszenzuskeresés előzte volna meg. A *harmadik*, ugyancsak a kopernikuszi fordulathoz tartozó kérdéskör a közgazdász céhen belüli növekvő vihar a technicista ortodoxia és a társadalmi, politikai és piaci elvárások kihívásai között. A matematizált közgazdaságtan elveszítene látszik a kapcsolatát a való világgal, és képtelen hatékony megoldásokat kínálni a klasszikus társadalmi, vállalati, pénzügyi, környezeti vagy újraelosztási kihívásokra. A közgazdaságtudomány eltérő megközelítéseinek jövőjéről szólva sem a kulturális és történelmi jellegzetességek nevében elkövetett történetmesélés, sem a történelmi, intézményi és emberi tényezőket nélkülöző időtlen, rideg, mechanikus elemzési keret, sem pedig a természettudományok eredményeink szokásos mellőzése nem járható út hosszú távon (16. o.). Felvetődik a kérdés, hogy főáramú közgazdaságtanban a kuhni értelemben vett paradigmaváltás megy-e végbe. A szerző a tekintélyes irodalomjegyzékkel alátámasztott fejezet végén azt állítja, hogy sokkal valószínűbb egy belülről jövő, fokozatos, azaz kumulatív és evolutív változás, ami nem is annyira a jövő zenéje, hanem már zajló folyamat (42. o.).

Még mindig a kopernikuszi fordulatnál maradván, a *negyedik* talányt veti fel, hogy a közgazdasági képzés standardizáltságának, a túlzott technicizálódásának és amerikanizálódásának mellékterméke lett, hogy a végzetek képességei és törekvései, illetve és a munkapiac szükségletei között eltérés mutatkozik, beleértve az akadémiai munkapiacot is.

A második rész (Az átmenet utáni változások elméletei a régi és új Európában) ugyancsak két fejezetet tartalmaz. Ebben a részben a korábban bemutatott elméletek empirikus tesztje következik. A sorrendben harmadik fejezet címe Átalakulás vagy spontán rendtelenség? A poszt-kommunista változások tartós tendenciái, jellegzetes gazdaságpolitikák, hosszú távú útfüggőségek után kutat a szerző. Hipotézise szerint, különösen hosszú távon a közösségi választások kevésbé fontosak a politikaalkotást és intézményi reformokat tekintve, mint azt a rendszerváltozás legtöbb elmélete elénk adja. A fejezet négy, tartósan eltérő országcsoporthoz képez: a közép-európai, a délkelet-európai, a balti államok és a Független Államok Közösségének országai. A szerző eredményei (többek között) cáfolják azt a széles körben elterjedt nézetet, miszerint a poszt-kommunista átalakulás a neoliberalis dogma nagyszabású próbája lett volna. Újra, de más oldalról és más időhorizonton bizonyítást nyer (81. o.) a fölemelkedő Európában közzétett (Csaba, 2006: 50. o.) felismerés, hogy ti. nem látható az átalakulásban semmiféle közös fejlődési út, még akkor sem, ha az örökség egyáltalán nem mellékes.

A bevezetőben bemutatott kérdésvetéseket következő csoportjának fókuszában az amerikanizálódott elmélet Európában és Európára való alkalmazása áll. A sorrendben *ötödik* gondolatébresztő felvetés (ha úgy tetszik, puzzle) azt állítja, hogy a közép-európai országok EU-csatlakozásuk ellenére adósságok egy sor strukturális reformmal, amelyek hosszú távon szilárd pénzügyi alapokat és fenntartható fejlődést alapoznának meg. A *negyedik* fejezet erre keres magyarázatot, Az újfajta makroökonómia populizmus okai és következményei Közép-Európában címmel. A vizsgálat eredménye a makroökonómiai populizmus új típusának azonosítása az új tagállamokban, amelynek lényege, hogy a strukturális refor-

mok halogatódnak, a pénzügyi egyensúlytalanság pedig növekszik. Csaba László az általános közgazdasági elmélet számára is tartogat egy szellemes felismerést ebben a fejezetben: nincs ingyen ebéd az intellektuális erőfeszítések kontextusában sem, azaz a való világ bonyolult problémáira nincsenek egyszerű elméleti válaszok.

A harmadik rész az európaizációé, címe Az európaizáció elméletei. Az itt következő négy fejezetben két, a bevezetőben talányként bemutatott gondolatot tesztel a szerző. A *hatodik* felvetés szerint az Európai Unió kikecmeregni látszik saját maga teremtette politikai és intézményi stagnálásából. Míg az új lendület „répaként” szolgálhat a reformerek számára, a külső kihívások, mint pl. a dohai WTO-forduló „botok”, szükséges külső kényszerek lehetnek. A kérdéskörhöz tartozó *hetedik* talány, amely az előzőek fényében is arra keres választ, hogy a keleti bővítés elhamarkodottnak, vagy épp megkésettnek értékelhető, illetve siker volt-e vagy bukás.

A válaszok az *ötödik* fejezettel kezdődnek, amely egy újabb kérdőjel: Elhamarkodott bővítés? Az előző fejezet gondolatmenetét folytatva tehát, adott egy országcsoporthoz, melynek európai integrációjától igen sok választó és elemző a paradicsom eljövételét várta – mint tudjuk, hiába. Mielőtt azonban a meg nem lépett reformokat és a maastrichti kritériumoknak való meg nem felelést egyértelműen a csatlakozás utáni lazítás számlálja írni, Csaba László felteszi a releváns kérdést: vajon mindezen rémségek tényleg az EU-csatlakozással hozhatók összefüggésbe, vagy csupán időbeli egybeesésről van szó. A fejezet külön kitér Magyarországra – nem elsősorban azért, mert a szerző magyar, sokkal inkább, mert Magyarország sok szempontból kilóg a vele egy kaliberűnek gondolt, térségbeli átalakult országok közül.

A bővítés és a bővítettek problémái után a következő fejezet magára az Európai Unió belső életére koncentrál. A *hatodik* fejezet címe Az EU helyzete: Megújulás vagy szőnyeg alá söpört problémák? Célja pedig, hogy az intézményi és közpolitikai stagnálás különböző alkotóelemeit kibontsa. A fejezet egy találó képpel indul: Nagyot álmódó projektek és rövidlátó valóság, melyben az EU-stagnálás történel-

mi múltját kutatja, s jól rávilágít az EU-t annyira jellemző kettősségre. A válság természete – miféle válság? alfejezet pedig emlékeztet arra, hogy az Európai Unióban az elért eredmények bizonyosan meghaladják a hiányosságokat minden olyan területen, ami közösségi hatáskörbe került. A bővítések nyomán egyre sokszínűbb Európai Uniónak a szerző szerint még egy darabig emésztenie kell 27-tagúságát, amely komoly határokat szab a pragmatikus megoldásoknak.

A *hetedik* fejezet (Az EU jövője: nagypolitika és „kispolitika” között), szoros egységben az előző fejezettel számos nagyszabású kezdeményezést elemez, melyek az intézményi káoszt és a politikaalkotás benuktatását kívánták legyőzni. A szerző viharosnak érzi az uniós nagypolitika és „kispolitika” viszonyát, melyet inkrementális változásokkal lehetne orvosolni, hogy belátható időn belül az EU politikaalkotása közelebb kerüljön a szavazók feltárt preferenciáihoz (157. o.). A legfontosabb kihívást jelentő területek között találjuk az örökzöld agrárreformot, az egységes piacot, az Európai Bíróságot, a közös versenyszabályok néhány következményét és a bel- és igazságügyeket. Az állampolgárokhoz közelebb EU-ról gondolkodva megkerülhetetlenül meg kell emlékezni az írországi népszavazásról, illetve azokról a tévképzetekről, amelyek az Európai Uniót övezik. A szerző ebben a fejezetben is külön kitér a magyar esetre, csakúgy, mint az *ötödik* fejezetben.

A *nyolcadik*, Gazdasági átalakulás és az európaizáció folyamata című fejezet két folyamat, az európai integráció és a rendszerátalakulás között épít hidat. A fejezet központi kérdése tehát, hogy a kormányzati rendszer változása hogyan befolyásolta a gazdasági változásokat az új tagállamok esetében az elmúlt húsz évben. A választ pedig esettanulmány formájában olvashatjuk, melynek főszereplője Magyarország. A szerző némiképp váratlan eredményre jut a folyamat két résztvevőjének (Magyarország és az EU) kölcsönhatását tekintve, igencsak eltérő alkupozíciójuk mellett, illetve annak ellenére. Többek között arra derül fény, hogy az európaizáció, különösen fentről jövő elemek tekintetében fogatlan oroszlán. Mind anyagi, mind gondolati/ideológiai síkon elégtelen a hatása a tényleges politikacsinalásra.

A negyedik rész a kilencedik fejezet is egyben. A rész címe A fenntartható gazdasági növekedés és prosperitás elmélete felé, a fejezeté pedig A megosztott növekedés gazdasági feltételei. Ehhez a fejezethez kapcsolódik a *nyolcadik*, és egyben utolsó kérdés, hogy ti. keletkeznek-e a gazdasági elemzés egészére nézve általánosítható elméleti tanulságok a közép- és kelet-európai országok elmúlt két évtizedének sokszínű tapasztalataiból. Melyek között a közpolitika szerepe, az útfüggség, a spontán versus megtervezett gazdaságpolitikai tervek szerepe, a gazdasági elképzelések társadalmi elfogadottsága, vagy a fiskális felelősség szerepe merülhet fel. A kilencedik fejezet kísérleti válaszokat ad a közgazdasági elmélet legnagyobb kihívásaira, egyfajta fejlődési nézőpontból. Az elmúlt évszázad legnagyobb megoldatlan kérdése egyrészt a szakadék a technológiaiilag és a gazdaságilag megvalósítható között, másrészt a társadalmi-gazdasági rendszerek tényleges megvalósulása. Még izgalmasabbá teszi ezt a kihívást, hogy az emberiség összes tudásának 90 százaléka ebben a bizonyos elmúlt évszázadban keletkezett, azzal együtt, hogy a szegénység még mindig több mint egymilliárd embert súlyt. Az Amartya Sen (1999) nyomán megváltozott fejlődésfelfogás, illetve a Világbank és UNCTAD műhelyek által is kialakított megosztott növekedés koncepciója² visszahozza a komplexitást a gazdasági elemzésbe. A szerző amellet érvel, hogy értelme van a megosztott növekedés

koncepcióját Európa kontextusában is használni.

A könyv lezárása (Utóirat: az elmélet visszáit) a bevezetőre is visszautalva leszögezi, hogy a kötet megállapításai olyan releváns kutatási programhoz kapcsolódnak, amely inkább egy standard közgazdasági paradigma széles körben elfogadott nézetein alapul, semmint a régi institucionalizmushoz kötődik. Azzal érvelni, hogy minden ország más, és ezért saját elemzési keretet igényel, kétségtelenül a német historizmusra emlékeztet. Ugyanakkor a kollektív választások és döntéshozatali folyamatok szélesebb körű és kifinomultabb beépítése mind az elemzés, mind a politikaalkotás oldaláról üdvözlendő lenne – érvel a szerző.

S hogy vajon válságban van-e a közgazdaságtan? Az új kihívások új válaszokért kiáltanak (218. o.). Csaba László könyve kiválóan körüljárja ezeket az új kihívásokat és válaszok körüli egyetemes eszmecserét. A kötet bőséges hivatkozása is jelzi, hogy a fent felsorolt dilemmák – gondolatok – aggodalmak nem Csaba László egyszemélyes vívódásai, ellenkezőleg, a szerző komoly hozzáadott értéket képviselve kapcsolódik a nemzetközi, sőt globális vitába. Mindezek alapján valószínűleg válság van olyan tekintetben, hogy (sokszor, talán túl sokszor) nem sikerül a közgazdász-társadalomnak releváns válaszokat adni igen fontos kérdésekre. Ugyanakkor, más oldalról közelítve a kérdést, Csaba László könyve nem a tudományág

válságáról, elakadásáról, ötlettelenségéről tanúskodik, hanem pontosan ennek ellenkezőjéről, új gondolatokról, új ötletekről. Mind a maga, mind a hivatkozott „szertársak” gondolatai, gondolatmenetei, felismerései, bizonyításai és cáfolatai arról győzik meg a kötet olvasóját, hogy a közgazdaságtan egyáltalán nincs válságban. A közgazdaságtan fejlődik, új ágakat hajt, virágzik, vagy ha úgy tetszik: művelődik.

Lábjegyzet

¹ Az eredeti angol szövegben high and low politics szerepel.

² A megosztott növekedés előnyöket generál a társadalom minden rétegében, így a szegények, a világtól távoli, vidéki területeken élők, a nők és a fiatalok körében is. Ez azonban nem automata, és nem is lecsorgó (trickle down) folyamat (Nankani, 2004).

Felhasznált irodalom

- Csaba L. (2006): *A fölemelkedő Európa*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Mankiw, N.G. (2006): The macroeconomist as scientist and engineer. *Journal of Economic Perspectives*, 20. évf., 4. szám, 29-46. o.
- Nankani, G. (2004): Gobind Nankani nyilvános előadása, Világbank, Nairobi, Kenya. 2004. dec. 6., Elérhető: <http://go.worldbank.org/OR0UE8SGT0>
- Sen, A. (1999): *Development as Freedom*. Oxford: Oxford University Press

CONTENTS

STUDIES AND ARTICLES

Tuomo, ALASOINI – Elise, RAMSTAD – Asko, HEIKKILÄ – Pekka, YLÖSTALO Workplace Innovation in Finland: Towards Sustainable Productivity Growth?..... 2	RÓZSA, Andrea Management communication with real options45
KAPÁS, Judit Economic History and the Theory of the Firm Views on the Factory: An Assessment 17	SZÓKE, Szabolcs Enterprise setting up motivations of engineering students 58
PITTI, Zoltán Syndrome of Hungarian Economy from Bottom-view II. part29	PAPANEK, Gábor Research of on public procurement corruption.....62
	Book review Könyvismertető.....69

VEZETÉSTUDOMÁNY